

שיעורי שלמה

שיעורי הרב: <http://shlomo-aviner.net> *****

פרשת מקץ - "תשמע חלום לפתור אותו"

פרשתנו היא פרשת חלומות פרעה ופתרונם.

יש לשאול:

א: מה שכנע את פרעה בנכונות פתרונו של יוסף? הרי הוא קיבל פתרונות חלופיים מהחרטומים ולא נתיישבו על דעתו ודחה אותם. כפי שמביא רש"י: "ואין פותר אותם לפרעה" – פותרים היו אותם אבל לא לפרעה. שלא היה נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם. שהיו אומרים: שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר". רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: פותרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו. שבע פרות הטובות – שבע בנות אתה מוליד, שבע הרעות – שבע בנות אתה קובר, שבע השיבולים הטובות – שבע איפרכיות אתה רוכש, שבע השיבולים הרעות – שבע איפרכיות מורדות בך. (בר"ר פטו) מה שכנע אותו בנכונות פתרונו של יוסף?

ב: מדוע מינה פרעה את יוסף למלך? האם פתרון חלומות הוא כשרון שמורה על התאמה למלכות?

ג: מניין ידע יוסף את פתרון החלום? שמא תאמרו, בנבואה. אך לו היתה זו נבואה מדוע לא נאמר במפורש: "ויאמר ד' אל יוסף?" לעומת זאת מה שכן נאמר הוא: "ויאמר יוסף את פרעה לאמור בלעדי, אלוהים יענה את שלום פרעה" (מא, טז). היינו, הפרוש הוא מד'. "אין החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן ענייה בפי לשלום פרעה" (רש"י).

ד. "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים...וכו' "(מא, לג) וכי עד היום הזה לא היו חכמים שניהלו את הממלכה הזו? מצרים היתה אז הממלכה הכי גדולה בעולם. מצרים אז היא כמו היום רוסיה, אמריקה ואירופה. ויוסף אומר: "יעשה פרעה ויפקד" הרי פרעה הוא מלך מצרים. למה מכניס יוסף את עצמו לקדרה רותחת זו? וכי חסרות לו צרות?

חכמה ונבואה

למילה "בלעדי" אומר רש"י: אין החכמה משלי אלא אלוהים יענה, יתן ענייה בפי לשלום פרעה" (מא, טז) אם כן לא מדובר בנבואה אלא בחכמה. ותמוה, האם חכמה ונבואה הן עניין זהה? נבואה באה מן השמים כמו ברק מה שא"כ חכמה שהיא עמל וברור שכלי. א"כ מה היתה מדרגתו של יוסף? נראה לומר שמדרגה זו היתה רוח הקדש. כלשון המדרש (תנחומא וישב, ב) "ישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים, בן איקונים שהיה דומה לו, ...וכתיב בו ותחי רוח יעקב אביהם וכי מתה היתה אלא שחייתה מן החרם ושרתה בו רוח הקדש). רוח הקדש היא מדרגה עילאית והיא סייעתא דשמיא לחכמה. "מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים". (ב"ב יב) הרמב"ן מסכם באותה סוגיא: "נבואה דרך חכמה". כלומר ליוסף היתה חכמה אלוקית.

חלום אחד

יש דבר שהחרטומים לא הבינו ויוסף הבין. החרטומים אמרו שיש כאן שני חלומות שלא קשורים אחד לשני: שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר. שבע איפרכיות אתה כובש שבע איפרכיות אתה מפסיד אלו אמנם שני פרושים מצערים אך פרעה מרגיש שהם לא נכונים, הם לא קיומיים לעניני ממלכתו. ואילו דווקא כשיוסף אומר לפרעה: חלום פרעה אחד הוא" (מא, כה), נכנסים הדברים ללבו. ואם נשאל מדוע החלום האחד מופיע בשתי דרכים? מה שיתכן שפרעה שאל שהרי יוסף אומר לו: "ועל השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר מעם האלוהים וממהר האלוהים לעשותו" (מא, לב) עדיין נשאר קשה מדוע החלומות אינם זהים. לכאורה, היה יותר משכנע לו היו החלומות זהים. הרי זה מה שהטעה את החרטומים. אלא שכאן רומז הקב"ה על הבעיה ועל פתרונה. לכן היה צורך בשני חלומות שונים.

חלום הפרות-הבעיה, חלום השבולים- הפרוש

השיבולים הן בעצם הפרוש. שיבולים הכוונה- יבול. היבול ירד לטמיון. היבול גדל ממי היאור, אותו היאור שהוא אלוהי המצרים. לעומת שבע פרות כאלה וכאלה שיכולות לסמל הרבה דברים. שיבולים הם כפשוטו. וליוסף הדבר ברור במיוחד שהרי גם הוא חלם על שבולים. "אלומותיכם תשתחוונה לאלומתי". (לז, ו-ח) ומת"כ ידע שזה חלום אמת. כלומר שיבולים, חקלאות, כלכלה זה היעוד האלוקי שלי. הקב"ה גלגל ברחמיו את כל ירידותי ואת כל סבלי, את כל סיפורי בית הסוהר כדי שיגיע ענין תפקידי המדיני המיועד.

ובכן, הן יוסף הצדיק והן פרעה הרשע לשניהם ברור שמדובר פה בחלום אמת ופרעה מוטרד מאד. "ותפעם רוחו" (מא,ח) ולשון רש"י: "ומטרפא רוחיה, מקשקשת בתוכו כפעמון".

לא שולחים לאדם חלום לענינים פרטיים. ד' שולח חלום לענינים קיומיים של המדינה. לכן גם לא התקבלו על דעתו של פרעה הפרושים של החרטומים. הוא הבין שהחלום הוא דבר קיומי לאומה (או ליתר דיוק, לאימפריה). ובאמת יוסף אומר שתבאנה שנות רעב ומצריים תהיה במצב נורא. כל יבול מצרים ירד לטמיון, "כי כבד הוא (הרעב) מאד" (מא, לא). אבל בזה כבר נרמז הפתרון. שבע שנות השבע הן הפתרון.

לשאלה ד, יוסף אומר לפרעה דברים תמוהים, לכאורה. "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים. יעשה פרעה ויפקד פקידים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע...וכו" (מא, לג-לד) שאלו אותו? למה הוא דוחף את עצמו??? אלא שפרעה הבין. ויוסף ידע שפרעה הבין. לכן הוא גם מינה את יוסף. כי זה שיוסף הוא האדם שצריך להציל את מצרים- זה נכלל בחלום! אמנם בחלום לא כתוב יוסף אבל ברור שצריך לעשות משהו מיוחד. בשעה כזו אי אפשר להמשיך כרגיל. באמת הולכת לקרות פה קטסטרופה אז צריך פתרון חריף. צריך אדם אחר. לא פרעה. אע"פ שיוסף אומר: "ירא פרעה" (פס' לג) "יעשה פרעה" (פס' לד) זו אסטרטגיה של ענווה וחכמה מול פרעה. אך ברור ליוסף שצריך למנות אדם שיודע לפתור בעיות כאלה. יוסף יודע שהוא, יוסף, יודע! הוא איש מעשה, כלכלן מומחה בעל רוח הקדש. וא"כ הוא יודע שיש לאגור מזון. לאגור מזון זה לא קל. צריך לדעת איך לאגור. איך לשמור על טמפרטורות נכונות, איך להישמר מחרקים, מלחות ועובש, ועוד. בתקופות הקדומות לא ידעו לאגור מזון. לכן כשפרעה מגפה או מלחמה מתו אנשים רבים מאד. מבחינת פרעה זו היתה עצה מהפכנית. הוא נרעש מהפתרון ומהידיעה שאמנם החלום מודיע ששבע שנות הרעב יכלו את שבע שנות השובע אבל אפשר לדאוג שלא יכלו. אם יוכל לאגור, עכצת יוסף, יוכל לשמור על העודפים לשנים הקשות. (מה שגם יקנה לו עליונות פוליטית ועושר). כלומר פרעה זיהה שהפתרון נמצא בחלום. היום בכל המדינות שבעולם אוגרים מזון. חיטה וחלב (אבקת חלב) כי יכולה להיווצר ח"ו קטסטרופה. זה לא פשוט וגם הרוסים כשהיו אצלינו בארץ התפעלו מאגרני השימור שלנו. כל זה לא היה קיים בתקופות הקדומות.

מדיניות גאונית

אך לפני הכל יש לממש את מינויו של יוסף. זה בעצמו דבר לא פשוט ויוסף הבין זאת. הוא ידע שלהיות מורם מאשפתות אל כס המלוכה לא יעבור בקלות. הרי אדם פשוט שלא למד לא יכול להיות פוליטיקאי. (קל וחומר עבד שפל. קל וחומר מבני העברים). מה עם לימודים למדעי המדינה באוניברסיטה? איך יכול אדם להגיע להיות משנה למלך מבלי ללמוד קודם? החרטומים התקוממו נגד הזמנת יוסף לארמון בטענה שאפילו לא יודע שבעים לשון. כי ידוע שכדי לגשת אל פרעה צריך לדעת שבעים לשון. "בשעה שאמר לו פרעה ליוסף: 'ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו'', אמרו איצטגניני פרעה: עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עלינו? אמר להן: גנוני מלכות אני רואה בו. אמרו לו: אם כן יהא

יודע בשבעים לשון! בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון... ולמחר, כל לשון שדיבר בה פרעה איתו, השיב לו באותה הלשון". (סוטה לו ב) כמו שכתוב: (תהי' פא,ו) "שפת לא ידעתי אשמע". שפה שלא ידעתי פתאום אני שומע. היה ברור ליוסף שיהיו רינונים, יהיו מזימות, תהיה שגאה, מאבקי כוח, ניגודי אינטרסים והגרוע ביותר, שלא יוכל לממש את הצלת מצרים. לכן נקט במדיניות גאונית. ראשית, הוא משחיל התנצלות בפני החרטומים ע"מ שלא יקנאו בו כשיעלה לגדולה ולא יכשילו את כל תכניותיו. "את אשר האלוהים עושה הגיד לפרעה" (מא, כה) "אתם לא יכולתם לדעת מה שאני ידעתי. זו לא אשמתכם. הפתרון הוא רק מאלוהים. (גם להלן נראה איך החרטומים התנגדו לו כי אינו יודע שבעים לשון). שנית, מתוך כך הוא מנהיג הנהגה "משותפת" עם הפקידים.

לא שלטון יחיד מצד אחד, אך גם לא שלטון פקידים שיכול להדרדר במהירות לשחיתות אלא שילוב ביניהם. הוא צריך אדם אחד בראש המערכת שינהל את הכל. מאיפה יודע יוסף את כל זה? אמרנו, הוא היה בעל רוח הקדש. אבל בל נשכח שבמשך שלוש עשרה שנות סבלו הוא עבר קורסים מקצועיים במדיניות. הוא למד בבית הסוהר, הוא למד אצל פוטיפר, אח"כ היה מנהל בית הסוהר (לט, כב) וגם התרועע עם שרים. יוצא שהיו לו קורסים מעשיים בפוליטיקה במשך שלוש עשרה שנה. כך גזרה חכמתו העליונה של הקב"ה.

על היאור או על שפת היאור

עד עכשיו רוב הדברים שהסברנו אלו דברים שכליים, הגיוניים, ברורים שמפני היותם כאלה, שכנעו גם את פרעה. אבל יש פה כמובן דבר הרבה יותר עקרוני. בפרק מא פסוק א מסופר בלשון זו: "ופרעה חולם והנה עומד על היאור" ולעומת זאת כאשר הוא מספר ליוסף את חלומו הוא אומר לו (מא, יז) "הנני עומד על שפת היאור". הוא שינה פרט אחד. לא על היאור אלא על שפת היאור. מה משמעות השינוי הזה? אי אפשר לעמוד על היאור. אלא אומרים חז"ל (בר"ר פט, ד) הרשעים עומדים על אלוהים. הוא, הרשע, עומד על האלוהים שלו. לעומת זאת "על שפת היאור" פרוש בצד. לחרטומים הוא אמר: "על היאור". אתה, פרעה חלמת שאתה עומד על היאור לא על שפת היאור... אני שומע אותך מדבר על שפת היאור, דבר שלא היה, ואני יודע שאתה משקר. אתה חלמת שאתה עומד על היאור ואתה מספר לי על שפת היאור. מה זאת אומרת הוא עומד על האלוהים? עומד על האלוהים פרוש יחס מכשירי אל האל. אני במרכז והאל משרת אותי. זו הנצרות. זו האלילות. אני לא עובד את האל לשמה אלא לשמי. עי' רמב"ם מו"ג כז-ל. אגב, לצערנו ספחים מההשקפה הזו מסתננים גם אלינו לפעמים בנימה של טענה נגד ד' שלא עושה רצוני. שוכחים מי במרכז. שוכחים שאין הקב"ה חייב לנו דבר. אין הוא ית' עובד בשבילנו אלא אנו בשבילו. אבל אצל עובדי ע"ז האל עובד בשביל האדם רק צריך לדעת את תאוותיו ובמה "לתפוס" אותו. אם תדע אותו- הוא ישרת אותך. אם האל אוהב עריות- נעבוד אותו בכך. אם בכסף- נעבדו בכסף. אם בשפיכות דמים- נרצח למענו. אצל הנוצרים זה השיא. כי הא-ל נתן לנו מצוות אך הן מעיקות ומכבידות עלינו. ומה הראיה? חורבן בית ראשון ובית שני לא היו קורים לולא היו מצוות. כי את המצוות אי אפשר לקיים.

מוכרחים לוותר ולבטל. לכן הבן של האל מקריב את עצמו כדי לבטל את המצוות. **בדיוק הפך עקדת יצחק**. אברהם אבינו ויצחק אבינו מקריבים את עצמם למען ד' ואצלם האל מקריב את עצמו בשבילינו. לכן הנוצרים כל כך אוהבים את יש"ו. הוא הרי הקריב את עצמו בשבילם אז הם חייבים לו הכל. אהבת ד' אצלינו פירושה: ,ואהבת את ד' אלוך בכל לבבך- בשני יצריך, ובכל נפשך- אפילו נוטל את נפשך, ובכל מאורך- בכל מידה ומידה שהוא ית' מודד לך הווה מודה לו מאד מאד, ובכל ממונך" (ברכות ט,ה). נוסיף לזה תרי"ג מצוות ושו"ע ומשנה ברורה מצוות דאורייתא ודרבנן, איך אפשר לעמוד בזה? לכן אצלם זו לא אהבה. זה עול נורא. **זו המשמעות של עומד על האל**. האל כפוף לחוקים. אם אתה יודע את החוקים תוכל לנווט אותן. איזה יהודי אמר זאת? שפינוזה. אבי כל הכפירה המודרנית. אין פילוסוף שהרב קוק התייחס אליו כל כך הרבה כמו שפינוזה. הוא הקטסטרופה האמונית הכי גדולה במאות השנים האחרונות. **נס שהקהילה החרימה אותו**. אחרת היה כותב בעברית והיה יכול לגרום לנזקים עצומים. (כתב בלטינית) וזה מה שהוא אומר. שהאל אינו בן חורין. הוא כפוף לחוקים. עולם דטרמיניסטי. האדם לא חופשי והאל לא חופשי כי כפוף לחוקי הטבע. בעצם, האל זה הטבע. כתב על כך ספר שלם. אנחנו איננו מסכימים עם זאת! האל לא כפוף לחוקים. הוא משגיח על האדם ואוהב את האדם, מתעניין בכל ומהווה את הכל. הוא מעל לטבע, הוא בן חורין ובזכותו גם אנחנו בני חורין. למצרים היתה השקפה דטרמיניסטית. כמו לכל העמים האליליים. היאור זה האל האל זה היאור. היאור עולה ויורד באופן קבוע. ופרעה **מעל** ליאור. אתה טוען ששבע שנים יהיה רעב זה לא יכול להיות. לא מתקבל על דעתו של פרעה. גם לומר למצרים שיהיו שבע שנות שבע יותר מהרגיל גם זה לא מתקבל על דעתם. החרטומים לא יכלו לקבל את זה. לא יכלו לנחש את זה. גם אם היו מנחשים לא היו יכולים לומר זאת. כי מי שיגיד כך נראה כאדם נחשל. אנטי מדעי. אבל יוסף בחכמת קדשו מקדים ואומר: "את אשר האלוהים עושה הגיד לפרעה" (מא, כה) וחוזר על כך: "הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלוהים עושה הראה את פרעה" (שם, כח) ומוסיף: "ועל השנות החלום אל פרעה פעמיים כי נכון הדבר מעם האלוהים וממהר האלוהים לעשותו" (שם, לב) וכן מה שאמר לו בהתחלה: **בלעדי, אלוהים יענה את שלום פרעה" (שם טז)**. הוא חוזר ומדגיש: **אלוהים!** . יוסף מדבר ישירות: **אלוהים, אלוהים, אלוהים, אלוהים**. משמע: אני עומד לומר דברים שבעיניך הם כפירה. כפירה בדת- במדע. לפי הדת שלך אין שינויים, הכל קבוע, הכל דטרמיניסטי, ואני מאמין באלוהים שעושה דברים, שעומד לעשות שינויים עצומים. ואז פרעה, באופן מודע או לא מודע משנה את גרסתו. במקום לומר "אני עומד על היאור" אומר: "אני עומד על שפת היאור". שינוי חריף. ויוסף תפס את זה. כביכול אומר יוסף לפרעה: אני יודע את האמת! לא יכול להיות שחלמת שאתה עומד על היאור! חלמת שאתה עומד על שפת היאור! אני שומע פתאום דברים שלא ידעתי. "שפת לא ידעתי אשמע". עכשיו אני יודע שאתה עומד על שפת היאור. זה מה שערער את פרעה. כל אמונותיו נופלות. הוא מבין שמדובר כאן בחלום אמת. חלום גדול שבא לבשר מהפכה. ולכן הוא הקשיב ליוסף. החלום הכשיר את פרעה למהפכה שתתחולל במצרים וביסס את נאמנותו ליוסף. חלומות אמת הם עולם אחר, הם מעל לשכל ולהגיון. אנחנו חולמים שכל

א"י תהיה שלנו ושכל עם ישראל יחזור בתשובה ושתחזור הנבואה. ושכל המין האנושי יכיר שד' אחד ושמו אחד. אלה חלומות אמת. "החלומות הגדולים יסוד העולם הם. חולמים הם הנביאים...המשוררים...בעלי המחשבה הגדולים לתיקון העולם...חולמים אנו כולנו בשוב ד' את שיבת ציון..." (אוה"ק א, רכו)

עריכה: ד.פ.

